

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: **לילי הבר**
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גיליון 32, מרץ 2009 אדר תשס"ט

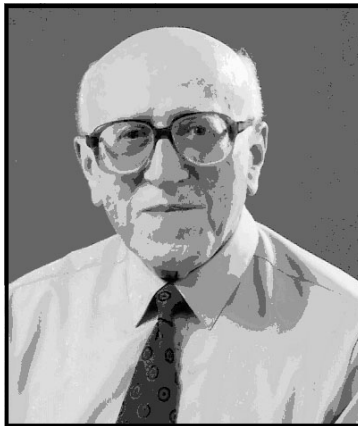
בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

ד"ר משה לנדאו ז"ל

לתלמידים אשר הוכיחו רוח נתינה והתנדבות לקהילה ולחברת התלמידים.
משה פעל להנצחת עיר הולדתו קרקוב שרוב יהודיה הושמדו בשואה, בין השאר בהקמת קרן מילגות לתלמידים על שם ניספים בשואה או בני משפחותיהם.

בשנת 1973 קיבל משה תואר דוקטור באוניברסיטה העברית בירושלים. מחקריו הרבים פורסמו בשני ספריו: "מיעוט לאומי לוחם" בשנת תשמ"ו, הוצא ע"י מרכז זלמן שזר, והספר "הברית שהכזיבה", בשנת תשנ"ב, הוצא ע"י המכון לחקר התפוצות אוניברסיטת תל אביב, ועליו קיבל את פרס משה.

משה היה ראש ועד מנהלי התיכונים בתל אביב ופעל רבות לביסוס החינוך בעיר. על פועלו לקידום החינוך זכה בפרסים רבים, בהם פרס לעובדי הוראה מצטיינים בשנת ה-75 לתל-אביב, תואר יקיר העיר תל אביב-יפו תשנ"ב, תעודת

הוקרה כ"מורה לחיים" לשנת תשס"א; היו: פרס ע"ש יצחק גרינבוים; פרס מחנך ומנהל למופת מטעם עיריית תל אביב יפו, בשנת 1984, על היותו מופת בדרכו כמנהל ומחנך, על קיום ועידוד יוזמות חינוכיות, על השרשת ערכים חינוכיים בסניסים, על טיפוח מודעות התלמידים לנושא השואה ועל גיבוש מערכת יחסים אנושיים ולבביים עם התלמידים, המורים והעובדים; פרס ע"ש ד"ר יהושע א. גלבוע מטעם משה; תעודת הוקרה של "עם יפה עם אחד" על תרומתו לשיפור איכות החיים והחברה בישראל; פרס ע"ש ד"ר יעקב רובינזון, מטעם איגוד יוצאי ליטא בישראל.

מדברי תלמידיו: "חינוך דורות להומניזם, דמוקרטיה וליברליזם. הקניית ערכי מסורת וחתימה למצוינות מחד וסיוע לחלש ולשונה מאידך. ערכיות, חברות, נאמנות ומסירות לתלמידים ולמורים, הסברת פנים בחיך, בהומור, ברגישות ובסלחנות. דוגמא אישית של מורה הרואה בתפקידו ייעוד, שצייד את תלמידיו בכלים לבניית חיים מלאי משמעות ועניין".

ד"ר רבקה גיא, בת משה לנדאו

משה נולד בקרקוב ב-6 לפברואר 1917, בן בכור ליהודה לייב ורבקה; אחותו לאה נולדה שלוש שנים אחריו. האבא היה סוכן ביטוח, והבית היה בית דתי - אביו נהג לקרוא בתורה בבית הכנסת. עם אביו דיבר משה בעברית, ועם אמו בפולנית. החינוך בבית היה חינוך לציונות, שהוביל מאוחר יותר את משה ללמוד בארץ ישראל. לצערו הושמדו הוריו במחנה ההשמדה בלז' בשנת 1942. את שבע שנות לימודיו הראשונות עשה משה בחדר "עברי", ומשם עבר ללמוד בגימנסיה העברית בקרקוב, בה סיים את לימודיו בהצטיינות (בחינות הבגרות כללו גם בחינה בעברית). כתלמיד מצטיין זכה משה למלגה באוניברסיטה העברית בירושלים.

משה היה פעיל מאד בתנועת הנוער "עקיבא", תנועה שערכי הציונות והיהדות היו נר לרגליה. הוא היה מדרוך בקרן קרקוב ובסיום לימודיו בתיכון הקדיש שנה לעבודה בתנועה בארגון קינים בישובים באזור גליציה. בשנת 1946 נישא בתל אביב לתרצה לבית דוידזון ז"ל, לזוג נולדו בן ובת. המשפחה התרחבה וכוללת היום 6 נכדים ו-12 נינים.

תחנות חייו

בספטמבר 1937 עלה משה לארץ ישראל, בסרטיפיקט של סטודנט באוניברסיטה בירושלים, בה למד היסטוריה וסיים תואר שני. לאחר סיום לימודיו לימד בקרית מוצקין, ובשנת 1945 עבר לגור בחדרה, שם ניהל בית ספר תיכון.

בשנת 1951 עבר לתל אביב, ולימד שנה בגימנסיה הרצליה. בשנת 1952 הוחלט על פיצול תיכון עירוני א', ומשה קיבל על עצמו את הקמתו וניהולו של התיכון העירוני החדש - תיכון עירוני ה'. במשך 33 שנים ניהל את ביה"ס, ובנה תיכון לתפארת שהיה אחד התיכונים הידועים ביותר בתל אביב, ברמת הלימודים ובעיקר ביחסו המיוחד לתלמידים. יחס זה התבטא בשיתוף התלמידים בהחלטות בית הספר ובהקניית הזדמנויות נוספות

דמי חבר

שנת כספים חדשה החלה, ואנו פונים בבקשה כי תקדימו ותשלמו את דמי החבר השנתיים.

שלחו המחאה בסך 120 ש"ח לארגון יוצאי קרקוב בישראל

קצרים

מתארגנת קבוצה למסע שורשים בפולין (מ-10 ביוני ועד ה-19 בו), בליווי מדריך מוסמך. המסע יכלול ביקור בוורשה, שדלץ', טרבלינקה, זמושץ', פשמישל, טומשוב לובלסקי, לודג', אושביץ וקרקוב. המעוניינים יפנו אל בלה טל' 050-8671321.

נמשכים הדיונים במחלקה לשימור מבנים בעיריית קרקוב נמשכים הדיונים באשר לעתיד המבנה העגול שבכיכר Nowy בקז'ימיז', וגוברים הקולות הקוראים לפתוח במקום מסעדות ובתי קפה.

המבנה העגול הוקם בסוף המאה ה-19 כדי שישמש שוק מקורה, ובשנת 1927 נמסר לידי הקהילה היהודית אשר השתמשה במקום לשחיטת עופות. מאז המלחמה ועד היום שוב משמש המקום למטרות מסחר.

יוצאי קרקוב בישראל מרכינים ראש עם מותה

פרופ' מריה אורביז

שותפה לרעיונות ולדרך

אבלים על מותו של הכהן האחרון בקרקוב

דוד ברטורס ז"ל

יוצאי קרקוב בישראל

יהודי קרקוב: "העולם לפני האסון"

את התערוכה מלווה אלבום יחודי מפואר בעברית, ובו כ-200 תמונות ומאמרים פרי עטם של פרופ' יאצק פורחלה, פרופ' אלכסנדר סקוטניצקי, קת'ינה צימר, ברברה זברויה, הניק הלבסקי, אגנישקה סאבור ולוקש תומש סרוקה.

ניתן לרכוש את האלבום, תמורת 120 ש"ח, במרכז מורשת בגין, רח' נכון 6 ירושלים טלפון 02-5652020.

במרכז מורשת בגין בירושלים מוצגת תערוכה יחודית "העולם לפני האסון, יהודי קרקוב בשני העשורים שבין המלחמות". התערוכה מציגה את חייהם של יהודי קרקוב לפני החורבן באמצעות מאות תמונות מחיי היהודים בעיר מסוף המאה ה-19 ועד החורבן במחצית המאה ה-20, וסרטים נדירים ומיוחדים. התערוכה שהוכנה על ידי המרכז הבינלאומי לתרבות בקרקוב, ומוצגת במסגרת שנת פולין בישראל, תהיה פתוחה עד לאחר חג הפסח.

לזכרון, הוקרה והודיה ל-3 משפחות נוצריות שהצילו אותי ואת חברי

מטבח את הכדור מזרועי, שפכה על הפצע יוד וחבשה אותו. לאחר כשעתיים חזר פלטק עם אנג'יה והיא לקחה איתה את יחיאל ולי אמרה שאנג'יה מיקושבסקה-מאדי (Mikuszevska-Madej) מוכנה להחביא אותי במשך כמה ימים. היא גרה ברחוב שלאק והייתה עוזרת בביתנו במשך 4 שנים אחרי שמניה עזבה.

אנג'יה מאדי נאלצה לעזוב בגלל "איסור גרמני" להעסיק עוזרות נוצריות ע"י היהודים. היא התחתנה עם פיטר מאדי שהועסק כגן במנזר "שארטק" (Szaretek) ברחוב שלאק. הם התגוררו בבית עץ, בגן המנזר עם מספר חדרים. כשאולצנו לעבור לגיטו אמי נתנה למאדי את כל הריהוט שלנו, כלי מיטה, בגדים, פרווה ותכשיטים. ובנוסף נתנה לה אמי למשמרת את חפציו של אבי וביניהם, תיק עם תמונות משפחה ומסמכים, כולל מכתבים שהוא כתב על טפסים של מחנה ריכוז אושוויץ, שם הוא נספה בדצמבר 1940.

פלטק הלביש אותי בבגדים שחורים של שולית אופים, ויצאנו לדרך מבונרקה לרחוב שלאק. הדרך ארכה כארבע שעות. הייתי עייף מאוד לאחר לילה ללא שינה, אבל התאמצתי מאוד ללכת איתו. בלב כבד נפרדתי ממניה והודיתי לה עבור הטיפול בפציעתי והאירוח החם שלה. אמרתי לה שאני מקווה לראותה אחרי המלחמה. אבל אי אפשר היה לקיים איתה קשר ויותר לא ראיתיה.

לאחר יומיים שהייה בחדר מבודד אצל מאדי, הופיעה אנג'יה קאצ'ורובסקה והביאה לי תעודה על שם לודוויק סקאלסקי עם תמונה מתאימה שלקחו מהתמונות שהיו אצלה במסתור. היא סדרה תעודה דומה גם ליחיאל, על שם רישארד קמינסקי. כדי לשלם עבור התעודות ועוד היא לקחה איתה חפצים אחדים של אמי שהיו אצל מאדי, פרווה פרסית ותכשיטים. היא גם השתמשה בכספים וחפצים שהשאירה לה משפחת שטיינר. אין לי מושג איך היא הצליחה להשיג עבורנו את התעודות, היא לא מסרה לי פרטים ואני לא שאלתי. הנחתי שיש לה קשרים עם המחתרת. מאוחר יותר נאמר לי שכנראה הייתה בקשר עם אירגון ז'גוטה, שעל קיומו לא ידעתי.

אנג'יה מסרה לי כי לא אוכל להשאיר אצל מאדי למעלה ממספר ימים, וכי עלי ועל יחיאל לצאת להונגריה, שהייתה בחסות גרמניה, אולם טרם נכבשה על ידי צבא גרמניה. כעבור יומיים היא הביאה כתובת בעיריית גבול פיבניצ'יה, שם אפגוש מדרך שיעביר אותנו את הגבול לסלובקיה. היא הביאה 200\$ בשני שטרות של 100\$ כל אחד. פיטר מאדי סיפק לי נעליים גבוהות, הוציא את העקב ושם מתחת לכל עקב שטר של 100\$. זה היה כסום עתק בזמני מלחמה. פעם ראשונה בחיי שראיתי שטר של 100\$, ממכירת חפצים; מהמחתרת הפולנית? היא מסרה לי שיחיאל ואני מוכרחים לנוע לחוד ושנראה רק בהונגריה.

המחנה. התחלנו ללכת אל הגדרות ברווחים בין הצריפים הריקים, כשחלק מהדרך אנו עושים בזחילה. המרחק בין הצריף האחרון והגדר היה כ-100 מטר. כשהגענו לגדר הוצאתי את הצבת שגנבתי מבית המלאכה, אולם ללא הועיל, חוטי התייל היו עבים מאוד ובגובה של 2.5 מטר. יחיאל מתח את חוטי התייל התחתונים כדי להגדיל את הרווח ביניהם ואני השתחלתי החוצה. אחר כך אני מתחתי את החוטים ויחיאל עבר. וכך עברנו את הגדר השנייה והשלישית. זה לקח כחצי שעה, ורק אז יכולנו להזדקף.

ד"ר מרקוס שפיגל, רעייתו רחל, הבן אלעזר (לוטק) ובת הזקונים אורה, 1936

השעה הייתה בערך 2 בלילה. צעדנו לאט בכיוון בונרקה. השטח היה מכוסה חצץ שהרעיש תחת צעדינו. השומר במגדל הסמוך החל לצעוק "מי שם?" ברוסית ובגרמנית. כששמענו את קולו, התחלנו לרוץ, והוא החל לירות בכיוון שלנו. אחד הכדורים חדר לזרועי השמאלית מעל למרפק. קשרתי את הפצע במטפחת שהייתה לי והמשכנו לרוץ כקילומטר או שניים לשדה שהיה מכוסה ערימות חציר. בדרך מצאנו שולית בוך, הפכנו את הבגדים המסומנים שלנו לצד שני והתגלגלנו בבוץ, על מנת לכסות את כל הסימנים עד כמה שאפשר. היינו עייפים מאוד, והחלטנו להמתין עד אור הבוקר בתוך שתי ערימות חציר סמוכות. מרחוק שמענו נביחות כלבים ומשמר שמחפש אותנו, קיווינו שריו החציר יטשטש את הריח שלנו. המשמר פסח עלינו.

בבוקר צעדנו לבונרקה, לבית משפחת פלטק ברחוב קינגי. מניה פתחה את הדלת, וכשראתה את מצבנו נבהלה, אך לא אבדה את עשתונותיה. הכניסה אותנו פנימה, סגרה את הדלת ואמרה לנו לשתוק, שכן באותו בית גרה משפחה של "פולקסדויצ'ה" ידועים כמלשינים. מניה סגרה את שני ילדיה בחדר אחר וצוותה עליהם לשתוק. את בעלה האופה היא שלחה לדירה של אנג'יה להודיע שאנחנו אצלה. אחרי שהלך, הוציאה עם סכין

במרץ 1943, עם חיסול גטו קרקוב, נשלחתי למחנה ריכוז פלשוב, שם עבדתי ב"ברקנבאו" (Barackenbau) בתיקון ובניית צריפים ועבודות אחזקה. חבר הנפש שלי יחיאל (הנריק) שטיינר, שלמד אתי בגימנסיה העברית, עבד במאפיית המחנה, ולפעמים הוא השיג עבורי חתיכת לחם או קצת מרק כתוספת למנה הזעומה שלי. למשפחת שטיינר הייתה מאפייה ברחוב וורז'ניצה 16 (Wawrzyńca); לאחר שאמו ואחותו של יחיאל נשלחו להשמדה נשארה במקום רק העוזרת, אנג'יה קצ'ורובסקה (Andzia Kaczorowska).

משפחתי הייתה מיוודת עם משפחת שטיינר והכרתי את אנג'יה. פעמים מספר ניסיתי להתקשר אתי ועם יחיאל במחנה פלשוב, ולפעמים היא הצליחה לפגוש בשער המחנה שוטר יהודי מה-א.ו.ד.ה (Ordnungsdienst) אשר ניאות לקבל ממנה מעט אוכל וכסף, שנמסרו ליחיאל. בפתק שהוגב היה כתבה שאם נצליח להימלט מהמחנה "דעו שאני אדאג לכם ואמצא אפשרות להחביא אתכם בחוץ". זאת הייתה בשורה מעודדת ליחיאל ולי. אנג'יה הייתה קתולית אדוקה, נאמנה ללא גבול למשפחת שטיינר, שהאמינה שבתום המלחמה תחזור משפחת שטיינר לקרקוב, ותחדש את פעולת המאפייה. היא לא ידעה שמחנה בלז'ץ, אליו נשלחו אמו ואחותו של יחיאל אמי, הוא מחנה השמדה ללא תקווה להישאר בחיים.

הודות לעבודתי בבנקבאו הכרתי היטב את המחנה, ויכולתי לאתר גישה קרובה לגדרות התייל, בתקווה שאם נצליח לברוח נוכל להגיע לפרבר העיר בונרקה שם מתגוררת מניה פלטק (Płatek) שהייתה עוזרת בביתנו במשך 10 השנים ראשונות של חיי. אט, אט התגבשה אצלי ההחלטה לברוח מהמחנה עם יחיאל דרך גדרות התייל בכיוון בונרקה. בתחילת ספטמבר 1943 הוכרז כי במחנה פלשוב יונהגו הסדרים של "מחנה ריכוז", האסירים יסומנו בכתב פקעק על היד ויוחלפו בגדיהם בבגדי קסע. עד אז הבגדים הנוכחיים נצבעו בצבע לכה לבן בפסים מלבניים מקדימה ומאחור.

יחיאל ואני החלטנו להתכונן לבריחה כשאנו מנסים ליצור רושם שאנחנו לא קיימים יותר. שכבנו מתחת לצריף המגורים ברווח בין האדמה ותחתית הצריף, הצטיידנו בחתיכת לחם וקצת מים שיספיקו לשלושה ימים. יכולתי לשמוע את הקולות מהצריף. הממונה על הבlook נשאל עלי בזמן הביקורת היומית על ידי המשטרה היהודית, הם ניגשו למקום השינה שלי בקומת הדרגשים השלישית, ואמר לשוטרים ששפיגל כבר יומיים לא בא לישון, קרוב לוודאי שהוא נפל באיזה מקום, הוא היה חולה בזמן האחרון.

עם רדת הלילה השלישי יצאתי מתחת לצריף ונפגשתי עם יחיאל בלטרניה של

בזמן שהותי אצל הזוג מאדיי התאוששתי, ואת הזמן ניצלתי כדי למיין את המסמכים והציולמים המשפחתיים בתיק של אבי. בקשתי שישמרו על המסמכים, שיש להם ערך ריגשי בלבד, עד שאוכל לחזור ולקחת אותם. לא תארתני שיותר לא אראה אותם. אחר כך תכננו את הנסיעה לפיבניצ'נה (Piwniczna) דרך טרנוב. אסור היה לי לקחת דבר.

לא אפרט כאן את הניסים והנפלאות של הנסיעה, רק אזכיר שהגעתי לעירית הגבול ומצאתי את הבית, הצגתי את עצמי בשם החדש והם הבינו מי אני והכניסו אותי למרתף. שם היו כבר כעשרה פליטים מגיטאות שונים ואישה עם שני ילדים שהצליחה לברוח מוורשה בזמן המרד בגיטו.

אחרי מספר ימים הגיע "המעביר" ובערב התארגנו ליציאה. טיפסנו ביערות על הרי הקרפטים התלולים. היה לי תיק קרטון עם חפצים אישיים, והוטל עלי לשאת את המזודה של האשה עם הילדים וזה היה קשה מאוד. הגענו לכביש בסלובקיה לפנות בוקר ולהפתעתנו המתינה לנו משאית מכוסה בדם שהביאה אותנו לעיר פרשוב. משם הובילו אותנו לגבול הונגריה והושיבו אותנו ברכבת איתה הגענו לבודפשט. מתחנת הרכבת נסעתי בחשמלית

לרחוב קושוט לאיוש (Kossut Lajos), לשם הופנו כל הפליטים. קבלנו קצת כסף ונאמר לנו כי אנו צריכים לדאוג לעצמנו לדיור ופרנסה. כעבור כמה ימים הגיע גם יחיאל לאותו מקום.

בימים הראשונים הסתובבנו ברחובות בודפשט שיכורים מהחופש ומהמשטר הזוועתי במחנה פלשוב. רבות הרהרנו וחשבנו על הצלחת הבריחה מפלשוב, העזרה שהגישו לנו המשפחות הונגריות הפולניות פלאטק, מאדיי ובמיוחד אנג'יה קצ'ורובסקה. קשה להאמין שהיא השיגה את ניירות הזהות הפולניים, את המידע איך להגיע להונגריה, ומעל הכל איך היא השיגה את הכסף לכל התשלומים. גם יחיאל לא ידע מהיכן היא השיגה את הכסף והמידע, וסיפר לי שאנג'יה עזרה גם ליהודים אחרים שהסתתרו בקרקוב.

יחיאל החליט להשאר בהונגריה ולחזור לקרקוב אחרי גמר המלחמה. הוא נסע לקלוצ'ה (Kalocsa) לעבוד בחווה חקלאית, ואחר כך התגייס לחיל משמר הונגרי כדי לשרוד את המלחמה. אני החלטתי להגיע לארץ ישראל, ובינתיים למדתי בבית ספר פולני ב-בלטון בוגלר שנוסד ע"י חיילי דיוויזיה פולנית, שמצאה מקלט בהונגריה בתחילת המלחמה. למדתי כ-4 חדשים בבית הספר. בשכנות לבית הספר גרה במלון סבוי קבוצת חיילים צרפתיים שברחו ממחנות שבויי מלחמה בגרמניה, והם התארגנו בקבוצות מסע לטורקיה. הם הסכימו לצרף אותי אליהם, ואיתם הגעתי לטורקיה במרץ 1944 ומשם לארץ, בערך באותו זמן שהגרמנים השתלטו על הונגריה.

בסוף 1945 הצלחתי סוף, סוף ליצור קשר דואר עם מצילי, המשפחות

הפולניות. גרתי בתל אביב אצל משפחת פאני ויצחק אדל ולמדתי בגמנסיה בלפור. במכתביהם הביעו ממניה פלאטק ואנג'יה מאדיי שמחה רבה על סימן חיים ממני. אנג'יה קצ'ורובסקה היתה צריכה להכתוב את דבריה היא לא ידעה לכתוב בעצמה. יחיאל חזר לקרקוב ולא מצא אף ניצול ממשפחתו, הוא מסר את כל שארית

יחיאל שטיינר ואלעזר שפיגל, הונגריה 1943, לאחר הבריחה מפלשוב
יחיאל נפל בלווי שיירה מירושלים לעטרות, במרץ 1948

רכושה של משפחת שטיינר לאנג'יה, ומשם – דרך רומניה - הגיע לארץ בספטמבר 1947, והצטרף לקיבוץ בית יהושע, שנוסד על ידי חברי תנועת עקיבא, רבים מהם יוצאי קרקוב. ביקרתי אותו בקיבוץ, והוא ביקר אותי בירושלים שם היתה לו משפחת דרוזנר אשר תמכו ודאגו לו. אני באותו זמן הייתי פקיד לילה במלון וינה בירושלים ולמדתי כימיה באוניברסיטה בהר הצופים.

בתחילת מלחמת העצמאות גויסתי לגוש עציון וקרבות נלקחתי ממש מהמעבדה. לחמתי בגוש עד מרץ 1947 וחזרתי לירושלים עם פלוגת הסטודנטים, בשיירת נבי דניאל. לאחר שהצבא האנגלי שחרר אותנו, ונאלצנו להשאיר בנבי דניאל את כל הציוד והנשק, לא היה לי מידע על מעשיו של יחיאל. רק בימים האחרונים בגוש עציון, נודע לי באמצעות ידיעה בעיתון שהוא היה מלווה שיירות ונהג בשיירה לעטרות ב-24.3.1947. יחיאל שרד מהשואה, בלי שהספיק להתערות בארץ, זה ציער אותי מאוד והכניס אותי לדיכאון. לא התאפשר לי לקבל מידע על נפילתו של חברי היקר והקרוב ביותר. בהפוגה ראשונה, הלכתי לבית הקברות בסנהדריה שם נטמן יחיאל באופן זמני, ושם פגשתי את אביבה חברתו. כשנה אחר כך נקבר יחיאל מחדש בבית הקברות הלאומי בהר הרצל, יחד עם ההרוגים של השיירה לעטרות.

ניסיתי להמשיך להתכתב עם המשפחות הפולניות בקרקוב, אולם זה לא היה קל. נודע לי ממקור מוסמך שלא כדאי לכתוב להם, כי המשטר רדף אנשים שהיו בקשר עם אזרחים ישראלים. באחד המכתבים ביקשו לי לכתוב להם יותר.

בשנות הששים והשבעים ניסיתי לבקר בפולין, אולם סרבו לתת לי ויזה, למרות שנרשמתי לאחד הכינוסים המדעיים שהתקיימו בפולין. רק בשנת 1986 בזמן שהותי בארה"ב קבלתי ויזה לפולין, כנציג חברה שעבדתי בה. הוזמנתי לכינוס של האגודה לבייכומיה קלינית פולנית והמארח שלי היה פרופ' יאן שנייד מהאוניברסיטה היגלונית.

ניסיתי לאתר את המשפחות הפולניות שעזרו לי, ניגשתי לבונרקה, לדירתה של משפחת פלאטק, אולם לא מצאתי אותם. האנשים שגרו באותו בית אמרו לי שהם עזבו לפני שנים רבות למקום לא ידוע. ביקרתי במאפייה ברחוב וואז'ניצקה, מקום מגוריה של אנג'יה קצ'ורובסקה, נאמר לי שהיא נפטרה מזמן. המאפייה הייתה מופעלת על ידי עובדי ממשלה, ואלה סרבו לדבר אתי על העבר, וטענו שהם לא יודעים כלום על הבעלים הראשונים. לבסוף באתי לרחוב שלאק 67 שם התגוררה משפחת מאדיי. מביתם לא נשאר זכר, והשכנים אמרו לי שהממשלה החרימה חלק מהגן של מנור שרתק והקימו במקום בוסתן. נכנסתי למנור, הצגתי את עצמי כנוצרי בשם סקלסקי המבקר מארצות הברית, אשר בזמן המלחמה הייתי מכר של משפחת מאדיי, ואני מעוניין לקבל מידע עליהם. הנזירה הראשית אמרה שיש במנור "שיכון נזירות מבוגרות" והיא תשאל אותן. לאחר שעה חזרה וספרה כי הנזירות הוותיקות זוכרות היטב את משפחת מאדיי, אשר בזמן המלחמה החזיקו פרה והיו מביאים להם חלב וירקות מהגינה. הנזירות הוסיפו כי למיטב ידיעתן הגן ואשטו נפטרו לפני כ-10 שנים. רציתי לקבל מידע מוסמך יותר על משפחת מאדיי, ופניתי למשרד אוכלוסין ממשלתי. תמורת תשלום, הם הסכימו לחפש בפנקס הרישום ולבסוף הודיעו לי, ששם כזה לא נמצא ברישום. שלוש שנים אחרי המוות נמחק כל הרישום.

הסיוע והעזרה שיחיאל ואני קבלנו משלוש משפחות נוצריות בקרקוב, **פלאטק, מאדיי, ומעל לכל אנג'יה קצ'ורובסקה**, ללא תמורה כלשהיא, היא שסייעה לנו להינצל מהתופת הנאצית. בגלל המצב הפוליטי בין פולין וישראל, לא התאפשר לי להתראות עם מצילי, וכעת עם הגיעי לגיל 85, הדבר מעיק קשות על מצפוני. הייתי רוצה שהן יוכרו **כחסידי אומות העולם ע"י יד ושם**, אולם אף אחת מהנפשות המוזכרות כאן אינה בחיים. אנג'יה היתה רוקה ושום דבר לא ידוע לי על משפחתה ועל משפחות אחרות. אין לי תמונות שלהן.

בכתבה זו אני מבקש להעלות על נס את מעשיהן הנפלאים ולהקדישה להן לזכר עולם,

פרופ' אלעזר שפיגל
לפנים לוטק שפיגל

פרופ' מריה אורביד ז"ל (1930-2009)

חברתנו פרופ' מריה אורביד נפטרה בקרקוב ב-8.2.2009 והובאה לקבורה ברוב עם בבית הקברות היהודי שברחוב מיודובה. מותה, לאחר שלא החלימה מניתוח דחוף, בא במפתיע לחבריה, תלמידיה ומעריציה, בשל חיוניותה ופעילויותיה הרבות.

מריה, ילידת פשמישל, הגיעה לקרקוב עם אמה לאחר השואה, בה איבדה כמעט את כל בני משפחתה. בקרקוב למדה בבית הספר לרפואה של האוניברסיטה היגלונית, שם התמחתה בפסיכיאטריה, ובה הקימה את המרפאה הפסיכיאטרית האוניברסיטאית הראשונה לילדים ולנוער בפולין. מרפאה זאת ניהלה במשך שנים רבות, ובה המשיכה להדריך ולהורות גם לאחר פרישתה לגמלאות. היתה מראשוני המטפלים בניצולי השואה בפולין, ובין המחברים הראשונים של ספרות מקצועית בתחום זה. אורביד היתה מחלוצי הטיפול המשפחתי בפולין, ושותפה ליצירת המודל בפסיכיאטריה הפולנית. בלטה בכך שלימדה וחנכה דורות של תלמידים – חוקרים, פסיכיאטרים ומטפלים מכל מקצועות בריאות הנפש.

מריה לא רק שלא הסתירה את יהדותה, אלא היתה דמות מרכזית בקהילה היהודית בפולין. היא זכתה להערכה רבה כאשר הגתה והובילה את מיזם "ילדי השואה" בפולין – "ילדים ניצולים" ששרדו את השואה כשהועברו ע"י הוריהם למשפחות מאמצות פולניות, ואשר לא ידעו מרבית חייהם את מוצאם, ובני דור שני ושלישי ממשפחות בעלות רקע יהודי. קשריה עם ישראל היו חמים ביותר, וכך הפכה באופן טבעי לנשיאת כבוד מייסדת של האגודה הישראלית-פולנית לבריאות הנפש, בה היתה פעילה מרכזית ורבת השפעה.

פרופ' אורביד ביקרה בישראל פעמים רבות, הרצתה בכינוסים רבים, והפכה לחברה קרובה של שותפיה המקצועיים. בכל ביקוריה בארץ שמחה לפגוש את בן דודה תושב תל אביב ואשתו (ילידת קרקוב), מהקרובים המעטים שנותרו לה לאחר השואה. בין יתר פעילותיה המקצועיות, הנחתה יחד עם דר' מנחם שטרן והח"מ קבוצה שיזמה שינוי במסעות בני הנוער מישראל לפולין. כך פגשה בקרקוב קבוצה של בני נוער ישראלים ופולנים שהחלו בקשר בין בית הספר התיכון לאמנויות בקרקוב עם בית הספר התיכון למוסיקה ומחול בירושלים.

באחד מביקוריה הקודמים של מריה בישראל, בשנת 2006, הרצתה בפני יוצאי קרקוב בישראל על ספרה האוטוביוגרפי "...לשרוד – ומה הלאה?". ספר מרגש זה כתבה יחד עם שנים מתלמידיה: הסופרת ההיסטוריונית קת'לינה צימרר, והפסיכיאטר דר' קזישטוף שווייצה. הקטע הבא מהספר מתאר את חוויותיה של מריה כילדה בעת השילוח הראשון מגיטו פשמישל, בו איבדו היא והוריה את מרבית בני משפחתם: "בבוקר, ביום האקציה, אכלנו בפעם האחרונה את ארוחת הבוקר ביחד. סבתא ויינשטוק ניקתה את הכלים, ניגבה והחזירה לארון המטבח, ואחר כך אמרה: 'בואו כי

נאחר". לודביצ'ק שמח מאוד לצאת מהגיטו, וכל הזמן חזר ואמר: "אל תבכו, אל תבכו, אנחנו נחזור עוד חודש". ירדנו לרחוב. אמא ואני נאלצנו להיפרד מהם ליד הבית. אבי ליווה את משפחתנו עד למקום האיסוף. הלכו. סבא וסבתא ויינשטוק. הדודה לוטה. הדודה רנה ואמא שלה. הגב' יואנה רייזנר.

ואיתם בן דודי בן השמונה, לודביצ'ק אז ראיתי אותם, את כולם, בפעם האחרונה בחיי.

ליד כיכר המשלוחים קיבל אבי סטירה בפניו מאיש גסטפו, שצעק שיחזור למהיכן שבא, ובהזדמנות זאת גנב לו עט נובע מכיס מקטורנו. לאחר שאבא חזר, עמדנו שעה ארוכה מחוץ לבית ברח' קופרניק 12, מצפים לביקורת מסמכינו. אז, כשאחוזתי בחזקה את תעודת הזהות הכתומה, נשבעתי, כי אם זהו הגורל שהיכה בבן דודי לודביצ'ק, לעולם לא אלד ילדים. נדר זה קיימתי באופן מודע.

שבוע לאחר מכן שילחו אנשים מהחלק האחר של הגיטו, היכן שגרו הסבתא סבינה, הדוד מקס, נטקה, וגוסטק אשר הלך לעבודה באותו יום כרגיל. זכור לי ששוב עמדתי עם הורי כפי שציוו עלינו, לפני הבית, כאשר שוטר יהודי הגיע בריצה ופנה לאבי: "אדוני עורך הדין, אנא עזור לי להוציא את הצאת לכיכר המשלוחים". אבי קבע כי אינו יכול לעשות דבר. סבתא סבינה נהגה לעמוד על שלה, ולא נטתה לשינויים. היא סירבה להישמע. ירו בה בדירתה, ודאי במיטתה בה כה אהבה לשכב. מקס ונטקה הלכו ויחד עימם כלתו של גוסטק, עדה. כולם אבדו בבליז'ץ.

באותה עת, איש לא שמע עדיין על מחנות השמדה ועל חדרי גזים. איש לא העלה על דעתו שאותם אנשים יוצאים לקראת מותם. הצטערנו ובכינו על כך שעליהם לעזוב את הבית, וכי עלינו להיפרד מהם. ואולם, כאבנו כאב שאינו ניתן לתיאור, וחשנו באימת מוות. הייתכן כי בתת הכרתנו הבינונו את המתרחש? לאחר מספר ימים הגיעה הידיעה: כל הזקנים, זאת אומרת גם סבא וסבתא ויינשטוק, הועמסו על מכוניות משא והובלו לגרוכובצה הקרובה. שם נרצחו ונקברו בקבר אחים.

[תרגום: פרופ' יהודה ורינה קנובלר]

בסיום הכנס המשותף האחרון שקיימנו בפולין, "כנס הלל קליין מס' 3 – פסיכותרפיה ואנטישמיות", חתמה מריה את המפגש עם קבוצת המשתתפים הישראלים בכנס, בסיפור על אחד הארועים המרגשים בחייה: היה זה בטקס אזכרה במחנה ההשמדה בלז'ץ, מקום בו ניספו רבים מקרוביה. בטקס השתתפה משלחת של קציני צה"ל, אשר עמדו במדינה, עמידת דום, ללא אומר. מראה מרשים זה, של נציגי צבא ההגנה לישראל בגיא ההריגה, מילא את מריה בגאווה בלתי רגילה וגרם לה להתרגשות רבה.

כך גם נזכור אותה תמיד. יהי זכרה ברוך.

דר' חיים קנובלר

קורא'ס וכותב'ס

אני מבקש לכתוב מספר מילים לזכר בית הכנסת "בית ישראל" שהיה ברחוב מיודובה, מול הטמפל. המתפללים שם היו ציונים כלליים, ביניהם מורי הגימנסיה העברית: מיפלג, שבח וולקובסקי וגם רפפורט. אבי ז"ל, מרדכי זאב שכטר, שהיה מורה ב"מזרחי", היה עובר קבוע לפני התיבה. זכיתי, ובבית כנסת זה התקיים טקס בר-המצווה שלי.

בית הכנסת שימש לא רק כמקום תפילה, אלא גם כמקום ליוכחים על הציונות שהיתה בראש דאגתם של המתפללים. על שולחנות היו מפוזרים ספרי רביניצקי וביאליק, ששבו את ליבי.

יצחק בן זאב (שכטר)

"האלבע חוסיד"

כינוי מיוחד דבק בסבי, אברהם וקשטוק הקרקובאי, "האלבע חוסיד" (חצי חסיד) הם קראו לו. שמו ניתן לו על שום השרות שהיה נותן בימי ראשון, יום השבתון הנוצרי, הכפריים שהיו באים לרכוש בחנותו צורכי עור וחומרים לתיקון או הכנת אוכפים לסוסיהם. את המוצרים היו הקונים מקבלים באשנב אחורי, שחלילה לא יתפסו בקלקלתם. ומכאן הכינוי.

משפחת וכשטוק היתה בעלת מין גלנטריה, ברחוב דיטלובסקה והתגוררה ברחוב יוזפה, ככל הנראה. לפני חג הסוכות היו רבים מבני הקהילה באים לחנות כדי לקנות חומרים להכנת קישוטי סוכה. כשהגיעו לקנות, לילדים שלא היו להם האמצעים הכספיים לשלם, וחלקם היו עניים מרודים, היתה הסבתא אומרת: "אין דבר, שלם כמה שיש לך, את היתר תחזיר כשיהיה לך".

ברבות הימים פגשתי אדם כמדומני ששמו היה יוסף רוזנבלט, ניצול שואה שהתגורר בסן פרנסיסקו, ומשמצא מי היו אבותי אמר לי: "אין לך מושג, ראובן, כמה אני מאושר שאני יכול לגמול לנכד של 'האלבע חוסיד' בגלל טוב ליבה של הסבתא".

האם יש מי שעוד זוכר את "האלבע חוסיד"? האם יש מי שיכול להוסיף מידע על משפחתו של סבי?

ראובן דונגי (וקשטוק)
donagi@zahav.net.il

חיפוש קרובים

מחפשים את יורשיו של יחזקאל קריגר (Chaskel Krieger) יליד 1900, נובה וישניץ, בנם של הרש וגולה. נישא בשנת 1937 לשרה לבית קאופר, והזוג התגורר ברחוב לימנובסקי בקרקוב.

יחזקאל קריגר היה ברשימת שינדלר, שרד את המלחמה וחזר לקרקוב. רעייתו נפטרה. כל היודע דבר על יורשיו מתבקש להתקשר למערכת.